

ALEKSANDRA SAKSIDA¹

Kristus trpin (Ponavljanje cikla greha, smrti in odrešitve)

Izvleček: Po teološki misli je Kristus ljudem daroval vse, kar je imel, celo svoje življenje, da bi rešil svet. Ljudje se z molitvijo že stoletja želijo oprati krivde za Kristusovo smrt. Ob križevem potu podoživljajo Kristusovo trpljenje in premišlujejo o njegovih ključnih trenutkih pred smrtjo, hkrati pa iščejo tolažbo pri Mariji, Kristusovi materi. Za mnoge je bila podoba Marije pri meditaciji nenadomestljiva spremljevalka. Ljudi ni samo tolažila, ampak je ob pomoči sina tudi čudežno posegala v njihov svet. Lik Marije je postal globalen lik, udomačil se je v hišah in v čustvenem življenju vernikov. V srednjem veku so verniki dobili enoten simbolični sistem, ki je del zgodovine odrešitve in se ponavlja pred oltarjem pri vsaki maši. Z obredom obhajila, ki pomeni darovanje oziroma žrtvovanje na križu, se pri maši ponavlja cikel greha, smrti in odrešitve. Sprejmejo ga lahko le tisti, ki živijo krepotno.

Ključne besede: žrtvovanje na križu, Marija tolažnica, očiščenje grehov, obhajilo, čudeži

UDK: 27-312.8

Christ the Sufferer (Repeating the Cycle of Sin, Death and Salvation)

Abstract: According to theological tenets, Jesus Christ gave to mankind all that he had, even his life, in order to save the world. For

¹ Aleksandra Saksida je podiplomska študentka na *Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakulteti za podiplomski humanistični študij, Ljubljana. Zaposlena je na RTV Slovenija. E-naslov: ppakiz@siol.net

centuries, people have been praying to erase their feeling of guilt at his death. Praying at the Stations of the Cross, they re-live Christ's suffering, ponder on the crucial moments before his death, and seek solace with the Virgin Mary, his mother. For many, the image of the Virgin Mary has been an indispensable companion in their meditation. Not only has she comforted them but, aided by her son, also miraculously intervened in their world. Her universal figure has become a fixed presence in the homes and lives of believers worldwide. The Middle Ages developed a unified symbolic system, an integral part of the history of redemption, which is repeated at every mass. The ritual of the Holy Communion, which symbolises Christ's sacrifice on the cross, re-enacts at the service the cycle of sin, death, and redemption. It can be embraced only by those who practise a certain type of virtuous life.

Key words: sacrifice on the cross, the Lady of consolation, purification of sins, Holy Communion, miracles

Uvod

Pasijon ali drama odrešitve je skozi stoletja vznemirjala umetnike besede, glasbe in podob. V vsaki slovenski cerkvi so med nepogrešljivimi podobami slike križevega pota, zgodbe o krivici, dvomu, strahu, bolečini, trpljenju, smrti. Ljudje so jih ponekod postavili v znamenja v naravnem okolju, saj tako lahko verniki hodijo od postaje do postaje in premišlujejo o ključnih trenutkih Jezusa Kristusa pred smrtjo. Ob križevem potu navadno molijo v cerkvah v nedeljskih popoldanskih pobožnostih. V nekaterih cerkvah zbornoberejo pasijon, poročilo o Kristusovem trpljenju, marsikje ga tudi

pojejo. Tako lahko verujoči podoživijo veliko noč, ko je Jezus Kristus umrl na križu, da bi ljudi rešil greha.

Za ljudi je Kristus trpel, prestal udarce, mučenje, zasmehovanje, javno ponižanje in končno doživel obsodbo na smrt. Prinesel pa je tudi upanje v večno življenje. Po teološki misli je ljudem daroval vse, kar je imel, celo svoje življenje, da bi rešil svet. Bog dovoli, da njegov sin trpi in umre zaradi sovraštva. S tem pa razodene svojo ljubezen do človeka in mu izroči sina, ki je govoril, da Bog ljubi vse ljudi brez razlike. Zaradi te ljubezni ljudje verujejo v Boga. Kristus je hkrati Bog in človek, duh in meso, človeška podoba Boga. Je alfa in omega, začetek in konec. Umre, a je hkrati nesmrten, večen. Spreminja se, a je hkrati vedno isti. S tem pokaže svoje zmagoslavje nad zlom, premaga greh in smrt. Žrtvuje svoje življenje, ker ima rad ljudi, vsakega posebej. Ljubezen torej povzroči trpljenje in križanje. Po besedah apostola Pavla moramo trpeti s Kristusom, da bi prevzeli nebeško podobo in bili z njim zveličani. Pavel govori, da je Kristus izgubil identiteto človeka in postal kozmični lik, telo, ki pripada vsem. Ljudje pa so se mu pridružili z vero in krstom. Posnemati Kristusa ne pomeni le kopirati njegovo zemeljsko življenje in trpljenje, ampak pomeni tudi prevzeti podobo Boga. V srednjem veku so sodelovanje pri evharističnem obedu razumeli kot sprejemanje nesmrtnega življenja, ki ga Bog že uživa.²

Križ ni le simbol trpljenja, ampak tudi simbol mogočnega reda, moči in božje veličine, hkrati pa vernikom ponuja stalno varovanje. Vsako znamenje križa simbolizira Kristusovo navzočnost in vsemogočnost.³ Križ med drugim pomeni Kristusov drugi prihod, v katerega kristjani verujejo in ga pričakujejo. Krščanstvo je ponudilo enostavne in uporabne odgovore, ideje in prakse, ki so pomagale razumeti dobro in zlo, življenje na zemlji in po smrti. Kot bi

² Constable, 1995, 145-147.

³ Chazelle, 2001, 8-10.

rekel Bernard iz Clairvauxa, dano mi je vedeti, da je tako, ne pa, zakaj je tako.

Krivda in očiščenje

Križ je predmet sočutja in posnemanja – *compassio in imitatio*. Ob križu se ljudje z molitvijo želijo “oprati” krivde za Kristusovo smrt. Pri meditaciji pa lahko premišljajo o svojem ravnanju. Kardinal Camillo Ruini je v Rimu ob meditaciji na veliki petek citiral sv. Antona Padovanskega, ki pravi: “Nikjer drugje ni mogoče bolje prepoznati lastne vrednosti, kot takrat, ko pogledamo v ogledalo križa. Ker je umrl zame, zate, za vse, je pokazal, kako dragocen je vsak človek zanj in veličasten v njegovih očeh. Oči, ki vidijo preko naše podobe, ki prodrejo v najgloblje bistvo.”⁴

Za srednjeveške mistike sta bili zdravili za greh kontemplacija in proučevanje samega sebe, s pokoro pa si se odkupil za grehe in se tako približal Bogu. Meditacija ob križevem potu je postala tudi pot pokore. Za globoko verne ljudi v srednjeveški Evropi je le višje stanje zavesti omogočilo mistično združitev z Bogom, kar je bil tudi njihov prvi cilj. Nekaterim svetim možem je z molitvijo in meditacijo uspelo doseči drugačno stanje duha in doživeti tudi mistično izkušnjo. Uporabljali so različne tehnike, maloštevilni posamezniki pa so to izkušnjo dosegli s tem, da so ranili svoje telo. Askeza, samozanikanje in poškodovanje, torej ekstremno ravnanje nekaterih junaških asketov, niso naleteli na splošno odobravanje in posnemanje v družbi, čeprav so jih nekateri sprejemali kot moralna dejanja. Kljub vsemu jim ni uspelo doseči dogovora, ali so junaški asketi že svetniki ali le ljudje, ki so zašli na napačne in izkrivljene poti.

V srednjeveških tekstih najdemo tri najpogostejše oblike poškodb telesa – razkosanje, prebadanje in zažiganje. Poleg tega so

⁴ Iz nagovora kardinala Camilla Ruinija v Rimu vernikom ob veliki noči, 2. 4. 2010.

asketi stradali in premalo spali. Tako je npr. Rusticula v 7. stoletju, ko je bila pri 18 letih izvoljena za opatinjo samostana v Arlesu, da bi bila vredna te časti, "začela živeti vzdržno in bedeti, jedla je le vsake tri dni". Ponoči, ko so nune spale, je ostajala v cerkvi in molila. Takšno prakso najdemo čez šest stoletij na Nizozemskem pri Margareti iz Ypresa. Asketsko je živela že kot otrok, trpinčila svoje telo in umrla pri 21 letih po bolezni, ki je niso zaznamovale le bolečine, ampak tudi izjemna šibkost in krvavenje. Pri tem je doživela tudi vizionarsko izkušnjo. Pri askezi je vsak izbral svoj način urjenja. Večina si je mistično pot do svetosti zamislila s preprostejšimi nalogami, z zmerno askezo in dobrodelnostjo. Po srednjeveških virih so se ljudje odločali za askezo, da bi se lažje poistovetili s Kristusovim trpljenjem in bolje služili Bogu. Zato so se odpovedali telesnim užitek, fizične potrebe so podredili duhovnim in se tako pokorili za lastne grehe in grehe človeštva. To je bila priprava za zблиžanje z Bogom in odvrčanje od greha.⁵

Temelj vsega zla je človekov greh. Kristus je na križu žrtvoval svoje telo brez greha, zato verniki križanje sprejemajo zelo osebno, to v *Liber officialis* poudari tudi Amalarij iz Metz: "Kristus je trpel zame." To pomeni, da so grehi nekaj osebnega, breme za posamezno dušo. S svojim žrtvovanjem je Kristus omogočil Bogu, da smrtnikom pokaže svojo milost in jim odpušča grehe.⁶ Anselm v delu *Cur Deus Homo?* (Zakaj je Bog postal človek?) pojasnjuje, da je Kristus zaradi človekove neposlušnosti pri Bogu odkupil dolg s svojim žrtvovanjem. Anselm je trdil, da bi morali ljudje plačati za grehe, saj bi s preprosto odvezo neupravičeno izenačili pravičnost in milost. Kristus tako plačuje za grehe ljudi, čeprav sam nima greha. Boga zadovolji namesto ljudi.⁷

⁵ Kroll, Bachrach, 2005, 17–36.

⁶ Chazelle, 2001, 10–12.

⁷ Walker Bynum, 2004, 177–181.

Po teološki misli Bog trpi zaradi grehov ljudi. In ker smo grešniki, potrebujemo odpuščanje. S sovraštvom, zavistjo, nesprejemljivimi ravnanji človek povzroča Kristusu rane, a ta mu vselej odpusti. Kdor torej želi biti kristjan, mora hoditi po Kristusovih poteh, kdor ga želi posnemati, mora trpeti in ljubiti. Slediti mora volji Boga Očeta. Ker grešimo vsak dan, kot pravi sv. Avguštín, je treba to žrtvovanje ponavljati vsak dan.⁸ Zanimanje za Kristusove rane se je postopoma razvilo v posebno oboževanje. V 14. stoletju so uvedli praznik in posebno mašo prav za to priložnost. Očaranost z ranami je tako postala sestavni del liturgije. Ljudje so si z molitvami k sedmim ranam in k svetemu srcu prislužili odpustke. To je bilo tudi obdobje, ko so posebno pozornost namenili nasilju nad Kristusovim telesom. Ljudje so si okrog vratu obešali križe, žebelje in Kristusove rane, upodobljene na zvitkih pergamenta, ki so delovali kot amuleti in kot sredstvo odrešitve. Nosili so tudi napis s Kristusovim imenom, ki naj bi jih varoval: "Varovan boš pred vsemi sovražniki, hudobnimi ljudmi in pred zlom. Amen." Na zvitkih so upodabljali tudi postaje križevega pota. Še posebej jih je vznemirjalo število kapljic krvi, ki so stekle iz ran. V 15. stoletju nastane Kristusova listina, v kateri piše, da je Kristus žrtvoval svoje telo, ki je prineslo upanje v odrešitev, v zameno za človekovo ljubezen. Pišejo tudi Kristusova koža je pergament, njegove rane so črke, kri je vosek. Kristusa predstavljajo kot odrešenika in žrtev, kot Boga, ki se žrtvuje. Zelo priljubljena je postala ena izmed evharističnih molitev:

"Pobožni pelikan, gospod Jezus,
očisti me nečistosti, ena kapljica
tvoje krvi lahko odreši
ves svet vseh grehov".⁹

⁸ Constable, 1995, 143-147.

⁹ Rubin, 1991, 304-311.

Molitev in kontemplacija sta omogočili človeku, da se znebi greha in strahu pred pogubo, da se opere krivde, pomiri in dobi uteho. Hkrati pa je želel vernik z meditacijo doživeti spoznanje misterija. Ob nabožnih podobah, ki pomagajo, da se vernik lažje poistoveti s Kristusovim trpljenjem in žrtvijo, vsak lahko moli doma, zasebno, ali v cerkvi, kolektivno.

Laiška ali zasebna pobožnost se je začela razvijati v 13. stoletju, piše Belting. Pri tem navaja Ringboma, da so pripomočki za molitev in meditacijo takrat postali "molilna klop (*prie-Dieu*), horarij (*livre d'heures*) in mala slika (*petit tableau*). Udomačijo se zvečine v hišnem okolju in tudi v zasebni družinski kapeli. Nabožna podoba je na ljudi naredila globlji vtis kot besedila, saj je podžigala duha k pobožnosti." Pobožnost je standard osebne vere, ki pa ima določena pravila. Posledično je zasebna pobožnost tudi kolektivna drža. Belting navaja, da je bila v Italiji "sad in reliktni množičnih religioznih gibanj, katerih ekstatična pobožnost je bila zasidrana v trdne kolesnice vsakdanjega molilnega urjenja". Pri tem je imel v mislih veliko gibanje flagelantov okoli leta 1260, ki je trajno vplivalo na porast laških religioznih korporacij. To je bil čas "obče pobožnosti" – *tempore generalis devotionis*.¹⁰

Spreminjanje Kristusovega telesa v hostijo

V srednjem veku, ko sta na evropskih tleh razcvet doživljala arhitektura in gradbeništvo, se je začelo tudi pospešeno trgovanje. Hkrati pa je razvoj družbe prinesel vse večje razlike med sloji, različne identitete v skupnostih, ki so bile ločene gospodarsko in politično. Po Rubinovi so bili srednjeveški Evropejci veliki popotniki in nemirni ljudje. Potovali so na tržnice, prodajali in kupovali, romali v sveta središča, odhajali študirat v velika mesta, se poročali in sklepali nova zaveznitva. Potovali so in se vračali domov, pripovedovali

¹⁰ Belting, 1991, 94-97.

zgodbe in svoje dogodivščine. Zapleteno zgradbo družbe je bilo treba prilagoditi vsem ljudem, jo pripeljati na skupni imenovalec. In prav to je ponujala krščanska vera, ki je postajala za človekovo vsakdanje življenje vse pomembnejša. Ljudem je pomagala razumeti, kaj je dobro in kaj zlo, vpeljala dva svetova – življenje na zemlji in po smrti. Vera se je utrdila med ljudmi tudi zaradi velikih epidemij, ki so izbruhnile v srednjem veku. Nastajati so začele verske bratovščine pokore in ljubezni.¹¹ Miri Rubin pojasnjuje, da so takrat postavili enotne simbole meditacije in zakramente, med njimi tudi obhajilo, s katerimi so duhovniki vsem ljudem podeljevali božjo milost in jim hkrati dali tudi usmeritve za vsakdanje življenje. Zahvalna molitev z obhajilom je dobila enoten vzorec, postala uporabna in enako učinkovita kjer koli in kadar koli. Verni so dobili enoten simbolični sistem, ki je del zgodovine odrešitve in se ponavlja pred oltarjem pri vsaki maši. Duhovščina pa si je zadržala pravico, da edina opravlja obrede. Boga, ki je bil vsepovsod okrog nas, so pripeljali na eno mesto, ga udomačili in pri obhajilu vsem enakopravno razdelili njegovo nadnaravno moč. Znotraj kulturnega sistema in jezika vere je obhajilo verniku omogočilo dostop do nadnaravnega, sprejetje milosti in možnosti za odrešitev.

Vse od 4. stoletja je v cerkvenih krogih potekal proces oblikovanja molitev in obredov, iskanja Krustusove prisotnosti in trenutka spremembe, ki omogoči simbolični stik Boga s človekom. Evharistiji, mašnemu obnavljanju žrtvovanja na križu, so vso pozornost namenili menihi in učenci v škofovski šoli v francoskem Liegu, kjer so proučevali Biblijo. Po Rubinovi so uporabili tudi znanje iz matematike in biologije, da so si ustvarili bolj realističen pogled na evharistijo.¹² Komentator Biblije iz 9. stoletja Radbert Paschasius je v svojem rokopisu *De corpore et sanguine domini* govoril o veličastni

¹¹ Rubin, 2009, 10.

¹² Rubin, 1991, 12–14.

Kristusovi žrtvi in med drugim trdil, da je Kristusovo telo z duhovnikovimi besedami navzoče pri vsakem obhajilu. Tako je postavil novo teološko doktrino, Kristusu pa določil prostor na oltarju. Verniki so takrat do Kristusa čutili predvsem hvaležnost, občudovali so njegovo skromnost in moč, s katero je premagal sile teme. Pri tem ne gre le za moč božje besede, ampak tudi za trpljenje, saj je Kristus prelival svojo kri na križu, da bi končno premagal smrt. Očetu je bil poslušen do smrti. Čeprav je bil hkrati Bog in človek, je bil križan kot človek in ne kot Bog. In to telo, ki je prelivalo kri na križu, kristjani vsakokrat jedo pri obhajilu, da bi se rešili greha in po smrti vstali v novo življenje. Po Paschasiusu Kristusov križ ni bil le simbol zmage in človekovega odrešenja, bil je tudi sodnikovo sodišče (*tribunal judicantis*). Kristus ni bil le učlovečeni Bog, ki je trpel in umrl na križu, ampak je s svojim trpljenjem izpolnil zahtevo sodnika, hkrati pa je tudi sam sodil tistim, ki so veselo grešili in brez premisleka želeli jesti njegovo telo. Učlovečeni Bog kaže človeku, kako biti človek.

Paschasiusov nauk so razširjali menihi, ki so prepisovali njegove rokopise in jih hranili v samostanskih knjižnicah. V njegovem obdobju se je uveljavila podoba Kristusa, ki se ni učlovečil in bil križan ne le zato, da bi odrešil svet, ampak tudi, da bi sodil ljudem. Podoba Kristusa, ki ga Bog posveti zato, da postane sodnik živim in mrtvim. Takšna podoba je ljudem vzbujala grozljiv strah, da bi jih Kristus zaradi njihovih grehov preklel in jih poslal v pekel, v večni ogenj. Pred Kristusom, sodnikom na oltarju, so verniki lahko le molili. Bolj ko so bili nevrjedn sprejetja njegovega telesa pri obhajilu, strastneje so morali moliti. Za Paschasiusa je bilo Kristusovo telo dokaz njegove moči, da lahko ustvari in sodi. Sprejemati Kristusa, ki ga je rodila brezmadežna devica in je trpel na križu, jesti njegovo telo in piti njegovo kri – to je hrana za ustvarjanje, ne za sočustvovanje, je še učil Paschasius. To je odprlo tudi eno od vpra-

šanj, ali je boljše, da se najprej soočiš s sodnikom, ali je boljše, da se za grehe prej odkupiš.¹³

Preden so kristjani izoblikovali enotne simbole vere in prakso so torej potekale številne debate na cerkvenih zborovanjih, v samostanih, škofijah, šolah in tudi v papeški kuriji. Posebej resno so se proučevanja Kristusovega nauka lotili v 11. stoletju, ko so začeli posvečati več pozornosti oblikovanju skupnih pravil o tem, kaj bi moral kristjan verjeti in kako izpričevati svojo vero. Utrdila se je misel, da bi morali kristjani posnemati Kristusa v vseh pogledih. S tem so dobili svoj ideal.

Evropa se je tisoč let po rojstvu Kristusa, v 11. in 12. stoletju, začela bolj povezovati, potrebovala je nove kanale za porajajoče se zamisli, pa tudi skupne rituale, simbole in zakramente. To sta bili stoletji velikih sprememb. V tem obdobju so papeži skušali poenotiti pestrost verskih praks ter utrditi premoč in oblast nad posvetnimi voditelji. Enotno ureditev so zahtevali kralji in cerkveni dostojanstveniki, ki so si želeli podrediti "politične in verske dialekte", lokalna pravila in obrede ter zagotoviti enoten jezik vere. S tem so postavili tudi pravila za članstvo v krščanski družbi tedaj še razdrobljene Evrope.

Duhovniki, ki so imeli dotlej različne navade, govorili različne jezike, se oblačili po svojih običajih, so postali lojalni svoji cerkvi s središčem v Rimu. Združili so se v nekakšno mednarodno administracijo. Cerkev je s svojo administracijo in intelektualci sistematizirala pravila, poenotila prakso in kulte ter postavila trden etični in mitski okvir. To je pomenilo tudi, da je cerkev s papežem na čelu prevzela oblast ter postala arbiter za etična in politična vprašanja, duhovščina pa je postala nosilka kulturnega življenja in edina izvajalka obredov. Veljalo je, da ima samo duhovnik dostop do zakladnice nadnaravnih moči in samo njegovo dejanje lahko vpliva na človeka.

¹³ Fulton, 54-59.

Cerkev je tako začela oblikovati novi sistem povezovanja med ljudmi in Bogom in poskrbela za pomembne rituale od rojstva do smrti.

Skrivnost Kristusove smrti in vstajenja so cerkveni dostojanstveniki vgradili v obred maše. Natančno so določili prakso in oblikovali konkretne formulacije, tako da ljudem ni bilo več treba iskati navdiha za molitev pri vplivnih osebnostih, karizmatičnih figurah. Verniki so prejeli milost le pri meditativnem obredu duhovnika, torej le pri maši in ob strogo določenih zakramentih, ki so usmerjali versko življenje na zemlji. Po Rubinovi je jezik religije zakoličil tudi jezik družbenih odnosov in kozmičnega reda, pojasnil je prepletanje nadnaravnega s človekovimi dejanji. Ta jezik je oblikoval novi etični svet.¹⁴

Kristjani so se v srednjem veku radi obračali k svetnikom, ki so bili zanje dokaz o veliki moči usmiljenja, o moči Svetega Duha. Svetniki, ki so si to božjo milost zaslužili s svojim mučeništvom, so postali vez med Bogom in ljudmi ob vsakokratni molitvi in priprošnjah. Menihi in nune so bili za mučeniki prvi posnemovalci Kristusa (*imitatio Christi*) v trpljenju in ljubezni. Odpoved posvetnemu življenju in željam je za prve kristjane pomenila žrtvovanje, ki so ga primerjali s smrtjo mučenikov. Po Origenu, filozofu in teologu iz 3. stoletja, je mogoče postati eno z Bogom le, če mu slediš v trpljenju, pa tudi v ponižnosti in revščini. Za Origena je bilo posnemanje Kristusa predvsem sodelovanje. Kristus pa je bil zanj posrednik mistične zveze med dušo in skritim Bogom. S svojo filozofijo je še posebej vplival na menihe v 12. stoletju. Tudi Avguštin je v svojih pridigah pisal o Kristusu kot o posredniku pri Bogu Očetu. Ljudem je svetoval, naj se najprej naučijo njegove potrpežljivosti, šele potem bodo pridobili tudi moč. Pogosto citiran je njegov stavek: "Bog je postal človek, zato da bi človek lahko postal Bog."¹⁵

¹⁴ Rubin, 1991, 15-16.

¹⁵ Constable, 1995, 149-156.

V 12. stoletju je verska meditacija dobila močno teološko podlago v zakramentih. Takrat so se dogovorili za enotno gesto pri prikazovanju Kristusovega telesa. Kot ugotavlja Rubinova, so tekst predstavili na sinodi v Parizu za časa škofa Oda von Sullya. Duhovnikom so naročili, da pri maši ne smejo dvigniti hostije v zrak na začetku obreda, ker bi jo ljudje takoj videli, ampak jo morajo pridržati pri prsih medtem ko izgovarjajo besede: *Hoc est corpus meum*, "To je moje telo", šele nato hostijo lahko dvignejo višje v zrak. Duhovnik hostijo posveti ob vzdigovanju in v tistem trenutku ta postane Kristusovo telo. Zrenje v hostijo je anticipacija zrenja v Boga. Vino je pri verskem obredu rezervirano le za duhovščino. Škof iz 14. stoletja William Russell je npr. priporočil uporabo rdečega vina, ker je menil, da je manj verjetnosti, da se pokvari.

Z obredom obhajila, ki pomeni darovanje oziroma žrtvovanje na križu, se pri vsaki maši ponavlja cikel greha, smrti in odrešitve. Ta zakrament je kot duhovna tipalka, ki jo duša razteza, da bi se dotaknila Boga.¹⁶ Obhajilo je za cerkev prvo med zakramenti in ta ritual je vernikom ponudil Kristusovo telo, s tem pa zagotovilo, da bo človek odrešen. Sprejmejo ga lahko le tisti, ki živijo krepostno. Tomaž Akvinski je v svoji *Summi theologici* napisal:

[I]llud quod manducatur in propria specie, ipsum et frangitur et masticarum in sua specie. Corpus autem Christi non manducatur in sua specie, sed in specie sacramentali.

"Kar koli se poje v naravni obliki, je razdeljeno in prežvečeno v njegovi naravni obliki. Kristusovo telo se ne poje v njegovi naravni obliki, ampak v obliki zakramenta." Najdragocenejši kovanec "gospodarstva svetega" je tako postala evharistija, najmogočnejši način menjave Kristusove navzočnosti. Njegove navzočnosti ni mogoče doživeti s čuti, ampak z vero, je dejal Akvinski. "Ko je prevzel nase

¹⁶ Rubin, 1991, 55.

Adamov rod, je Beseda po svoji človeškosti postala hostija, ki more pravično zadostiti za grešnega človeka: za Adama in ves človeški rod." Akvinski hkrati zavrača tudi vse špekulacije o tem, ali bi se Bog učlovečil, če človek ne bi grešil. Ostaja pri trditvi v Svetem pismu: "Kristus je prišel na svet, da bi rešil grešnike." Zato lahko vsak grešnik pride mirno pred Boga in zaradi njegove usmiljene ljubezni stopi v proces očiščevanja.¹⁷

Cerkev je naravni okvir za krščansko življenje. Maša je za vernike dialog z Bogom, je ponavljanje trenutka, ko se je Kristus pogovarjal s svojimi učenci. Ritual žrtvovanja in spreminjanja Kristusovega telesa v hostijo se ponavlja pri vsaki maši, ko duhovnik pred oltarjem izreče posvetilne besede. To so besede, ki jih je izrekel Kristus ob zadnji večerji. Tako pravi evangelij, besedilo, ki je nastalo po ustnem izročilu prič. Po Lukovem evangeliju je Kristus takrat vzel kruh, se zahvalil, ga razlomil, ga dal svojim učencem in rekel: "To je moje telo, ki se daje za vas. To delajte v moj spomin." Po večerji je vzel tudi kelih z vinom in rekel: "Vzemite in pijte iz tega vsi. To je kelih moje krvi, nove in večne zaveze, ki se za vse preliva v odpuščanje grehov."¹⁸

Trenutek, ko je Kristus razlomil kruh in ga razdelil med učence, je zdaj obred obhajila; to je trenutek, ko se Bog in človek združita, ko postaneta eno. Po Janezovem evangeliju je Kristus sam dejal: "Jaz sem kruh življenja. Kdor pride k meni, gotovo ne bo lačen, in kdor vame veruje, gotovo nikoli ne bo žejen."¹⁹ Jezus je samega sebe imenoval "pravi kruh iz nebes". Pri obhajilu ponudi duhovnik verniku košček pečenega kruha z besedami: "Kristusovo telo." Vernik sprejme hostijo s svojimi rokami, "jo zaužije z usti in s srcem", kot v 14. stoletju govori Ludolf Saški.

¹⁷ Rubin, 1991, 14.

¹⁸ Svet Biblije, 1991, 175.

¹⁹ Sveto pismo, 2008, 115.

Duhovniki še danes ponavljajo, da Bog pripravi gostijo za človeka in mu streže, celo sebe daje v jed, torej daje jesti samega sebe. Je hrana za človeštvo. Ta kruh je za na pot, za premagovanje vsakdanjih slabosti. Vsakokratno spreminjanje Kristusovega telesa pomeni za vernike navodilo za življenje: "Pojdi in se spremeni!"²⁰

Snemanje Kristusa s križa, obhajilo ali evharistija je po Beltingu kulturna situacija, pri kateri vernik dejansko sprejme Kristusovo darovano telo. "Preobrazba zakramentalnega telesa v vidno telo je bilo doživetje Kristusove pričujočnosti, ki ga je dogmatika obljubljala za zakrament." Znane so številne zgodbe o čudežnih vizijah, ki so jih imeli ljudje ob tem. V vizijah razodete podobe so bile osupljivo podobne religioznim podobam tistega časa. Legenda o maši papeža Gregorja pravi, da se je hostija pred Gregorjevimi očmi spremenila v vidno podobo živega trpečega Kristusa. "Za pristni odsev žive podobe, ki jo je videl papež Gregor, je, zanimivo, veljala mozaična ikona *imago pietatis* v S. Croce v Rimu." Belting še pojasnjuje, da je gledalec poskušal postati podoben upodobljeni osebi, s tem pa se je sveto vpenjalo tudi v človeško. Tako kot je pobožnost postajala konvencija, si je tudi na nabožnih podobah ustvarila ustrezne likovne konvencije. Podobi Kristusa (*passio*) in Marije (*compassio*) sta postali simbolna znamenja, agenta konkretnih meditativnih praks. Pobožnost ob podobah ni bila omejena le znotraj samostanskih in cerkvenih zidov, udomačila se je tudi pri zasebnikih in v domači hiši dobila kulturni status. Nekatere podobe ali relikvije je cerkev opremila z odpustki. "Kot Kristusov pasijonski portret, katerega realnost so primerjali z eksistenco v zakramentu, je že zgodaj nase pritegnila priprošnjiško molitev in zveličarska nadejanja." Po Beltingu sta se funkcija pobožnosti in molitve zlili, če je podoba s svojo obliko vabila h kontemplaciji in s svojim kulturnim statusom k spre-

²⁰ Primož Erjavec, tolminski kaplan v tekstu Razlaga svete maše, Postne pridige, 2010.

jemanju priprošnjiškega kulta.²¹ Umetnost je bila tako ves čas sopotnica vere.

Pobožnost ob ljubeči in trpeči materi

Če povzamemo Rubinovo, so se verniki okrog leta 1100 še posebej navduševali nad molitvami, ki sta jih pisala Anselm iz Lucce in Anselm iz Canterburya. Ljudi je pritegnil predvsem meditativni ton njihovih molitev, poudarjanje čustev, posebno ljubezni. Vernikom so pomagale, da so se lažje zatopili vase, v svoje misli, se urili v ponižnosti, se oddaljevali od greha, se kesali, pobožno premišljevali o Kristusovi smrti in iskali tolažbo pri Mariji, Kristusovi materi.

Z liki na pobožnih podobah so se ljudje močno identificirali v srednjem veku. Tu se je samo po sebi ponujalo vprašanje, ali bi bil to lahko tudi jaz – kaj moram zato storiti? Zlasti priljubljena je bila podoba ljubeče matere Marije, ki je pomemben simbol krščanstva. V 13. stoletju je njeno podobo ali kip imela že vsaka, čeprav skromna župnijska cerkev. Kip Marije si je marsikdo kupil tudi za domačo hišo. Ljudje so si Marijo zamišljali pri delu, kuhanju, dojenju, branju, torej kot žensko, mater ali sosedo, hči ali nevesto, žensko, podobno drugim ženskam. Marija je dobila vlogo mentorice, ki je vedno pripravljena pomagati. Marijo so sprejeli tudi kot zaščitnico, sočutno žensko, ki je ob križanju sina prestajala hude muke, zato je tudi dobro razumela človeško trpljenje. V njej so videli prijazno, usmiljeno in prizanesljivo mater, pa tudi posebno prijateljico. Njeno trpljenje je navdihnilo mnoge ljudi, saj so jo sprejemali tudi kot pravično in modro gospo, ki so jo želeli posnemati. Lik Marije je postal globalen lik, udomačil se je v hišah in v čustvenem življenju vernikov.

V tem obdobju sta se razširili predvsem dve podobi Marije – mlade matere z dojenčkom in matere, ki objokuje svojega umirajočega sina na križu. Tako gledamo srečno materinstvo in nesrečno

²¹ Belting, 1991, 98–116.

mater ob izgubi sina. Rojstvo in veselje, smrt in žalost. Devica na prestolu oz. mati z dojenčkom je postala simbol ljubezni in negovanja, figura pod križem ob izgubi sina pa simbol žalosti. Kristusa in Marijo povezuje močna čustvena vez, ki se ponuja kot vzorec za druge ljudi, da bi bili tudi sami tako tesno povezani z njo. Marijine podobe naj bi spodbudile ljudi, da začnejo raziskovati svoja čustva. Te podobe nežnosti in žalosti še vedno združujejo ljudi v skupnost, ki podobno razmišlja, ima sorodne vrednote, podobna čustva. Tu lahko prepoznamo široko paleto emocij – veselje, ljubezen, jezo, strah, srečo, žalost, upanje, sramežljivost, trpljenje, krivdo. Ob Mariji so se ljudje združili v skupnost, ki se je učila sodelovati v javnem življenju. Marija je zajela življenje od zibelke do groba.

V srednjeveški Evropi so se samostani razvili v središča, kjer so menihi razmišljali in pisali o Mariji in o drami odrešitve, vzdrževali sistem molitev in pobožnosti. Napisali so meditacije za vsako uro dneva v ritmih, ki so povečevali disciplino telesa in duha pri molitvi. Najuspešnejše pri tem so bile italijanske bratovščine, ki so razvile svoj slog pobožnosti. Ta je potem vplival na celotno Evropo. Vernika so vabili, da se kaj nauči in podoživi prizore Kristusovega življenja in trpljenja. Recitiranje verzov iz pasijona so ljudje pospremili z gestami šibanja z bičem, s trpinčenjem telesa. Ob tem so pogosto tudi peli, omenjali izgubo Kristusove krvi in Marijine solze. V tem kontekstu so Judje postali kruti povzročitelji bolečine, akterji zla v drami odrešitve, v kateri si je Marija želela, da bi se pridružila sinu. V nekaterih mestih v Nemčiji so v poznem srednjem veku izgnali skupnosti Judov in jim odrekli gostoljubje zaradi njihove vloge pri Kristusovi smrti. Pri tem so imeli velik vpliv cehi, odločitev za izgon pa so jim olajšale tudi pridige duhovnikov.

V 15. stoletju so Marijo vse bolj začeli seliti tudi na javne prostore, na ulice in trge. Tako je kristjane stalno spominjala, kako morajo živeti, katera pravila morajo spoštovati. Njena naraščajoča vsenavzo-

čnost je ljudi spodbudila, da so njej v čast pripravljali procesije, se zbirali okrog njenih podob, se z njo poistovetili. Večna devica in božja nevesta je za kristjane postala simbol odrešitve, saj odpira vrata v nebesa.²²

Za mnoge je bila podoba Marije pri meditaciji nenadomestljiva spremljevalka. Ljudi ni samo tolažila, ampak je ob pomoči sina tudi čudežno posegala v njihov svet. Preprosti ljudje so začeli pripovedovati zgodbe, v katerih so Mariji pripisali številne čudeže. “Zanimivo je, da so te utemeljevali predvsem z njenim posredništvom, prvič izpričanim v *Novi zavezi*, kjer je opisano, kako je v Kani galilejski pregovorila Kristusa, naj vodo spremeni v vino. S tem je onemogočila, da bi bili gostitelji osramočeni, obenem pa je dokazala svoje usmiljenje do ljudi in velik vpliv na sina. V srednjem veku so bili ljudje vse bolj prepričani, da je Jezus Mariji ustregel samo zato, ker je bila njegova mati, izvor njegovega zemeljskega življenja, namenjenega odrešitvi.”²³ Marija je spodbudila Kristusov prvi čudež, ki je potrdil, da je božji sin in hkrati napovedal spreminjanje kruha in vina v Kristusovo telo pri povzdigovanju. V Evangeliju po Janezu je temeljni tekst, ki to dokazuje.

- “1. *Et die tertia nuptiae factae sunt in Cana Galilalaeae; et creat mater Jesu ibi.*
2. *Vocatus est autem est Jesus, et discipuli ejus ad nuptias.*
3. *Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent.*
4. *Et dicit ei Jesus: Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.*
5. *Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.”*

“Tretji dan je bila svatba v Kani galilejski in tam je bila Jezusova mati. Na svatbo so bili povabljeni tudi Jezus in njegovi učenci. Ko

²² Rubin, 2009, 64-103.

²³ Mikuž, 1999, 27-28.

je vino pošlo, je rekla Jezusu njegova mati: "Vina nimajo." In Jezus ji je dejal: 'Kaj imam s teboj, žena? Moja ura še ni prišla.' Njegova mati je rekla strežnikom: 'Kar koli vam reče, storite.'

To, kar je bilo zapisano v evangeliju, je bilo za teološko misel razumljivo samo po sebi in ni dopuščalo dvomov. Še posebej Kristusove in Marijine besede so imele globlji pomen, ne le literarnega in zgodovinskega.

Za škofa Ireneja iz 2. stoletja je Kristusova mati *Virgo Maria Advocata*. Tudi ljudje so Marijo sprejeli kot svojo odvetnico, posrednico pri Bogu. Sveti Irenej trdi, da se Marija Bogu odkupi s svojo poslušnostjo, ko izpolnjuje njegovo voljo. Tako je nasprotni pol neposlušne pramatere Eve, ki je pogubila svet, Marija pa ga je vnovič pridobila, ko je rodila Jezusa, zdaj pa je v nebesih Evina zagovornica.

Neznani avtor molitve *Salve Regina*, Pozdravljena Kraljica, je napisal: "Eia ergo advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte." (Torej naša milostljiva zagovornica, obrni k nam svoje usmiljene oči.) Ljudje so se s priprošnjami obračali na svetnike ob različnih priložnostih. Zdi se, da so računali na zaščito svetnikov predvsem, če so imeli njihove relikvije. Pozneje so svetniki dobili vsak svojo vlogo, eni so zdravili bolne, drugi so skrbeli, da je uspel posel, za zdravje pa je bila vedno na prvem mestu devica Marija. 13. stoletje je bilo stoletje Marije in razvoja njenega kulta. Marijo so poznali kot kraljico usmiljenja (*Regina misericordiae*), Kristusa pa kot sodnika sveta, kralja pravičnosti (*Rex justitiae*).

Čaščenje Marije se je najprej razvilo na vzhodu, šele nato se je razširilo tudi na zahod. Tako so bili na vzhodu prepričani, da so ribiči, ki odhajajo na morje, varni, saj jih bo reševala Marijina milost, varovale pa njene usmiljene oči, ki se obračajo k njim. Znamenita je postala molitev *Sub tuum praesidium confugimus* - Pod tvoje varstvo se zatekamo. Pozneje so to najstarejšo molitev v čast Mariji vedno recitirali na koncu rožnega venca. Iz tega obdobja

so tudi prve ilustracije Marije s plaščem, ki varuje nemočne ljudi pred nadlogami.²⁴

Ljudje so verjeli, da imajo vse stvari, povezane z Marijo, nadnaravno moč, da njene zdravilne roke rešujejo otroke in celo, da oživlja mrtve. Začeli so ji posvečati praznike, graditi svetišča, pripravljati procesije, romanja. Prevzela je vlogo nebeške kraljice. V cerkvah so zvečer zvonili v čast Mariji, ji peli hvalnice, molili k dobrotnici in zaščitnici, materi milosti, tolažbe, usmiljenja, reševanja. K njej so molili predvsem s priprošnjami za zdravje. Priljubljena je postala molitev z rožnim vencem. "Latinska hvalnica Zdravamarija je bila od 12. stoletja obvezni del bogoslužja in ljudje so jo morali znati na pamet tako kot Očenaš ali *Credo*."²⁵

Kult o brezmadežni devici Mariji

Tema o deviškosti Marije in rojstvu božjega sina je vznemirjala domišljijo že prvih kristjanov. Ljudje so si deviško materinstvo razlagali različno. Veliko je bilo špekulacij in nekatere dvomljivce so obsodili za krivoverce. Perdrizet je v besedilih evangelistov našel spretno razlago o Marijinem življenju. Evangelist Matej je npr. pisal o njenih odnosih z Jožefom pred rojstvom Kristusa in o njegovih bratih. Ti teksti so v bistvu zelo zmotili vernike in vnesli dvom o njeni nedolžnosti.²⁶

Kot navaja Borgeaud, je najpomembnejša različica zgodbe o Marijini nedolžnosti zapisana v tekstu *Protevangelium Jacobi* (Jakobov protoevangelij) iz 2. stoletja, ki je močno vplival na krščansko liturgijo, molitve in ikonografijo. Gre za moč domišljijkega sveta, ki je postavil temelje krščanskemu verovanju. Dogmo o Marijini brezmadežnosti so začeli utemeljevati že z zgodbo o njenih starših,

²⁴ Perdrizet, 1908, 8-13.

²⁵ Mikuž, 1999, 30.

²⁶ Perdrizet, 1908, 7.

ki najprej nista mogla imeti otrok. Zato je oče Joahim odšel v puščavo, kjer se je postil 40 dni in noči. Mati Ana si je na Gospodov dan umila obraz in si oblekla poročno oblačilo. Odšla je na vrt, se usedla pod lovorjevo drevo in molila. Prišel je angel in ji oznanil, da se je njeno trpljenje končalo. Ana je obljubila, da bo svojega otroka posvetila Bogu. Joahim se je iz puščave vrnil po dveh mesecih, Ana pa je po sedmih mesecih rodila.

Tu najdemo zapis v poetičnem tonu tudi o Marijini vzgoji. Starša Joahim in Ana sta jo vzgajala v templju, hranil pa jo je angel. Ko je bila stara 12 let, je morala oditi iz templja. Angel je njenemu dedu Zakariji naročil, da se mora poročiti z vdovcem Jožefom. Jožef, ki je že imel svoje otroke, se je temu načrtu najprej upiral, a ga je nato plemenito sprejel. Marijin ded je Jožefu naročil, da se svoje mlade neveste ne sme dotakniti. Zaradi dela je bil tesar Jožef štiri leta od doma. Ko je Marija nekega dne odšla iz hiše, da bi zajela vodo iz vodnjaka, je zaslišala angelov glas: "Zdrava Marija, milosti polna, Gospod je s teboj, blagoslovljena si med ženami." Marija besed ni razumela, šla je domov in začela tkati. Angel pa se je vrnil in ji pojasnil, da bo rodila sina in tako izpolnila božjo besedo. Presenečeno Marijo je zanimalo, ali bo rodila podobno kot druge ženske, toda angel ji je odgovoril: "Ne, Bog te bo pokril s svojo senco in bitje, rojeno po njegovi volji, bo sveto, sin Vsemogočnega. Imenovala ga boš Jezus." Marija je kmalu obiskala svojo sorodnico Elizabeto, ženo duhovnika Zakarije, ki je bila tudi noseča, in je rodila Janeza Krstnika; 16-letna Marija je ostala pri Elizabeti tri mesece in njen trebuh je bil vsak dan večji. V njenem šestem mesecu nosečnosti se je domov vrnil Jožef. V žalosti se je vrgel na tla, ker ni mogel verjeti Marijinim trditvam, da je še vedno devica. Želel jo je rešiti sramote in jo na skrivaj odpeljati stran, ko se je v njegovih sanjah pojavil angel in mu pojasnil, da je otrok sin Svetega Duha, da ga mora sprejeti kot svojega in mu dati ime Jezus. Storil je, kar mu je angel naročil, in odpravila

sta se v Betlehem. Toda na polovici poti je otrok želel priti na svet. Jožef je poiskal jamo in poskrbel za Marijo. Takrat je za trenutek vse obstalo, nebo, ptice in ljudje, nato je bilo vse kot prej. Jožef je šel iskat babico in se z njo vrnil v jamo. V tistem trenutku se je nad jamo ustavil svetleči oblak in nato izginil, za seboj pa je pustil močno bleščečo svetlobo. Ta svetloba je počasi zginevala in pojavilo se je dete, obrnjeno k materinim prsim. Pri porodu je bila tudi Saloma, ki ni verjela, da je Marija rodila, otroka ne da bi izgubila svojo nedolžnost. Zato je preverila s prstom in ta se ji je posušil.

Tekst pripoveduje le o brezmadežnem spočetju in rojstvu. O Sinu Očeta, ki postane človek po Svetem Duhu, o besedi, ki postane meso. Borgeaud ugotavlja, da anonimni pisec ni poznal judovskega in palestinskega sveta in da je literarni žanr zgodbe takšen kot v grških novelah, ki so krožile v tistem obdobju. Zdi se, da gre za pričevanje kristjana, ki je podobno barvitim grškim zgodbam o rojstvu in otroštvu Atisa, sina rečne nimfe Nane in boga Dioniza. Iz pastirčka je postal bog in kmalu tudi ljubimec velike matere bogov Kibebe, maščevalne gospodarice, ene od najvznemirljivejših figur antičnega sredozemskega sveta. Pripovedi so zapisovali že v prvih stoletjih vse od zgodovinarja Diodorja do popotnika in geografa Pavzania. Krščanski pisec Arnobij pa je te zgodbe kasneje preoblikoval in vanje vdihnil krščanski pečat. Kult o Mariji so razvili po efeškem koncilu leta 431, ko so potrdili uporabo poimenovanja Marije kot matere božje (v grščini *Theotokos*). S tem so želeli poudariti, da je mati Boga, ne le človeka. Priznali so ji status device, ki je pomembnejši od statusa svetnikov, in jo tudi tako želeli zaščititi pred tem, da bi jo primerjali z antično materjo bogov.²⁷

Sveti Bernard, ki ga teologi imenujejo tudi "zadnji med cerkvenimi očeti", je v 12. stoletju Mariji pripisal posebno mesto v zgodovini odrešenja, saj je sodelovala pri odrešenikovem delu. Tudi zaradi

²⁷ Borgeaud, 2004, 123-130.

njegovih pridig je Marija postala bolj priljubljena med ljudmi. Hkrati pa je potrdil Marijino podrejenost Jezusu, kot je to v temeljih tradicionalne mariologije. Bernardove pridige so eden od temeljnih dokumentov religiozne misli srednjega veka. Citate iz njegovih del tako najdemo v vseh knjigah, ki so poudarjale Marijino milost.

Dante je zgostil Bernardovo doktrino v nekaj nepozabnih verzov o Marijinem usmiljenju :

Donna, se tanto grande e tanto vali, Che qual vuol grazia, ed a te non ricorre,

Sua disianza vuol volar senz ali ... in te misericordia.

(Ženska, tako velika in tako vredna, kdor želi milost in ne pride k tebi po pomoč, bo njegova želja letela brez kril ... v tebi je usmiljenje.)²⁸

Bog je Marijo nagradil za njeno poslanstvo, za rojstvo božjega sina in večno devištvo, s tem, da njeno truplo ni strohnelo v zemlji, ampak jo je ob smrti takoj vzel v nebo z dušo in telesom. To je 15. avgusta leta 1950 papež Pij XII. proglasil za versko resnico. Verska resnica je tudi, da je bila Marija edina spočeta brez madeža izvirnega greha. Da bi celo življenje ostala brez greha, je morala brezpogojno spoštovati božjo besedo. Tudi njen edini sin Kristus se je rodil brez greha, "svet že po naravi, poln milosti in resnice". Verska dogma trdi tudi, da je Marija ostala nedotaknjena pred spočetjem sina in po njegovem rojstvu.

Po svetem Avguštinu se vsi otroci rodijo z izvirnim grehom prastaršev Adama in Eve, z madežem, ki se prenaša na potomce iz roda v rod. Katoliška vera pravi, da je vsak otrok grešnik, očisti pa ga lahko le zakrament krsta. Kdor ni krščen, je za večno pogubljen, saj ne more biti zveličan in priti v nebesa. Zamisel o bolečem očiščevanju grehov v vicah je po Rubinovi dozorela v 12. stoletju. Vice so postale prostor, kjer so se ljudje po smrti pokorili za manjše grehe

²⁸ Perdrizet, 1908, 13-15.

in so tam ostali malo časa. Ponudile so upanje, a tudi spoznanje bolečine za vse – izjema so svetniki in pogubljeni. V vicah so ljudje trpeli in se očistili. Le očiščen človek je lahko zveličan in pride v nebesa.²⁹

Resnica, skrita v številkah

Kršćanstvo je religija paradoksov, združuje nasprotja (*ceterum cum uterque*), uporablja diade, triade. Kristus je Bog in človek, telo in duša, kot Bog je tri v enem, njegova mati je hkrati devica.³⁰ Skozi več stoletij so cerkveni dostojanstveniki skrbno prenašali verske resnice z istimi besedami. Mnogi so iskali resnico, skrito v številkah. Emile Male navaja, da so bile številke za sv. Avgušćina božje misli, božji simboli. Prepričan je bil, da ima vsaka številka božji pomen, da zgradba fizičnega in moralnega sveta temelji na večnih številkah. Po njegovih besedah bi morali obravnavati številke v Svetem pismu s posebno pozornostjo, saj so svete in polne skrivnosti. “Božja modrost se kaže v številkah, ki puščajo pečat na vseh stvareh ... Kdor zna razkriti skrivnost števil, lahko spozna božji načrt.” Znanost števil je znanost vsega sveta in s številkami odkrijemo njegovo skrivnost, je razmišljjal Avgušćin. Podobno so razmišljali tudi srednjeveški učenjaki, ki so pojasnjevali pomen števil. Od Avgušćina naprej so vsi teologi razlagali pomen števila dvanajst na enak način. Dvanajst je število vesoljne cerkve, zato ni naključje, da je Kristus izbral dvanajst apostolov. Evangelisti pa so bili štirje. Število dvanajst dobimo, če zmnožimo tri in štiri, duhovno in materialno. Tri je število Svete Trojice in označuje vse, kar je duhovno. Štirica simbolizira materialno stran, telo in svet. Sedem, ki je seštevek števil tri in štiri, simbolizira človekovo dvojno naravo, združitev duhovnega in materialnega, duše in telesa.

²⁹ Rubin, 2009, 89-91.

³⁰ Walker Bynum, 2001, 118.

V srednjem veku so pojasnjevali, da je človekovo življenje razdeljeno na sedmine in je povezano s sedmimi vrtilinami. Sedem je zakramentov in sedem je smrtnih grehov. Človekovo usodo obvladuje sedem planetov in vsak vpliva na njegovo življenje po sedem let. Mistiki so verjeli, da človeka in vesolje povezuje sedem nevidnih niti. Bog je ustvaril svet v sedmih dneh in s tem je človeku dal ključ do skrivnosti. Cerkev slavi vzvišenost stvarnikovega načrta, ko mu poje hvalnice sedemkrat na dan. Tudi molitev gregorijanski koral ima sedem tonov.

Simboliko najdemo tudi v osmerokotni obliki krstilnika, ki so ga verniki prvič postavili v prvem stoletju in to tradicijo ohranili vse do srednjega veka. Osmica je namreč po učenju cerkvenih očetov simbol novega življenja, saj prihaja po sedmici, ki označuje mejo, dodeljeno človeškemu življenju in trajanju sveta. Osmica je kot oktava v glasbi, s katero se vse začne znova. Simbolizira torej začetek novega življenja in končnega vstajenja, ki ga zaznamuje krst. Kristusa so krstili v Jordanu in odtelej so posvečene vse vode na svetu.

Mistiki so pojasnili tudi skrivnostni pomen števila 300. To je bilo število tovarišev, s katerimi je božji izbravec, mladenič Gideon, šel na pot, da bi pred vojnami rešil izraelsko ljudstvo. Grki število 300 ponazorijo s črko T, ki je oblika križa. Ta "sveta aritmetika" je skrita v delih vseh velikih avtorjev iz srednjega veka, npr. v Dantejevih pesmih, pa tudi v gotski arhitekturi. V krščanski liturgiji in krščanski umetnosti tako lahko najdemo neskončno simbolov.³¹

Religija, magija, čudeži

Avguštin je pojasnjeval, da čudeži niso v nasprotju z naravo, ampak v nasprotju s tem, kar vemo o naravi. V svojem delu *De utilitate credendi* je čudež opisal "kot nekaj težkega, kar se redko zgodi, presega

³¹ Male, 2000, 10-15.

zmožnosti narave in naših predvidevanj ter nas prisili v začudenje". Po njegovem so čudeži čudoviti, ker so proizvod moči samega Boga. William iz Auvergna je leta 1235 ugotavljal, da se ljudje hitro obrnejo k Bogu, ko imajo neko stvar za čudež, a le, ko ne znajo razložiti njegovega vzroka. Aristotel, poleg Avgušтина velika avtoriteta v srednjem veku, je v svoji Metafiziki napisal, da je nasprotje od občudovanja (*admiratio*), vedenje ali znanost (*scientia*). Čudenje in neznanje je torej treba nadomestiti z znanjem, iskanjem ali s filozofijo. Veliko filozofov in zdravnikov je verjelo, da čudežne izkušnje in čudeži (*tota mirabilitas experimentorum et mirabilium*) izhajajo iz narave. Avguštin je dejal, da preobrazba človeka v žival ni možna. "To, kar so ljudje doživljali, je le iluzija, ki so jo povzročili demoni."³²

Zato ne preseneča, da so manj izobraženi srednjeveški ljudje, ki si niso znali razložiti nekaterih pojavov, verjeli, da so to čudeži, magija, čarovnija. Richard Kieckhefer pojasnjuje, da so mnogi v upanju, da bodo doživeli čudež ali morda ozdraveli, romali v svete kraje in čistili relikvije. Cerkev je pri različnih obredih predpisala uporabo svetih podob. Za blagoslov in izganjanje duhov pa so uporabili posevečeno vodo.

Razlikovali so med demonsko in naravno magijo, toda večina je bila prepričana, da je magija lahko le demonska. Tomaž Akvinski je verjel, da okultne pojave povzročajo zvezde in planeti, toda sledil je tudi Avguštinovi misli, ki je magijo rezerviral za demonske sile. Tudi Roger Bacon je verjel v skrivnostne moči narave, različne oblike goljufij in prevar pa je imenoval z besedo magija.³³ Za evharistijo pa je dejal, da gre za čudež narave (*miracula naturae*), o njej piše v jeziku groze in čudenja, brez presenečenja pa sprejema zgodbo o vstajenju telesa, o vrnitvi po smrti. V 12. stoletju je bil čudež evharistije, pri katerem se Kristusovo telo in kri pokažeta kot

³² Walker Bynum, 2001, 43–50.

³³ Kieckhefer, 1989, 10.

hrana, kot kruh in vino, eno od pomembnejših vprašanj, s katerim so se ukvarjali številni učenjaki. Tu ni šlo le za spremembo, ampak za obnovitev razmerja znotraj : zunaj. Ko je Bacon govoril o vstajenju, je govoril o vrnitvi iste osebe. "Bog pokaže svojo dobroto, tako da jo zavije v tančico zakramenta, če je ne bi, se ne bi mogli znebiti občutka groze in gnusa."³⁴

Ko so grški in rimski svečeniki napovedovali prihodnost ali pozdravili bolezen, je bilo to zato, ker jim je pomagal njihov bog. Bolnika so zdravili z uporabo magičnih besed in magičnih predmetov. "Pri vsem tem sodeluje umetnost demonov, ki izhaja iz neznosne družbe in slabih angelov," je zapisal Izidor Seviljski. Toda bog poganov za kristjane ni bil pravi bog, zanje je bil zli duh, hudič. Edini pravi bog je bil zanje krščanski Bog. Krščanski avtorji so govorili, da je magija delo demonov, čudeži pa delo Boga. Čeprav so pri zdravljenju uporabljali zdravilna zelišča in amulete iz dragih kamnov, je Avguštin v tem videl sodelovanje hudiča, kot je napisal tudi v svojem delu O Božjem mestu. V srednjeveškem prostoru je večina učenjakov sledila njegovim besedam.³⁵

Gerald iz Walesa, duhovnik in kronist svojega časa (12. stoletja), povzema Avguština, ki pravi, da demoni in zlobni ljudje opravljajo delo, ki jim ga Bog dovoli zato, da prevarajo naše čute in zato lažje sprejmemo iluzijo. Verjame, da vsemogočni Bog lahko ustvari naravo in jo tudi spremeni. Voda je postala vino (*in vinum mutatione*). Notranja narava lahko ostane enaka (*interiore manente natura*), zunanost pa se lahko spremeni tudi v kaj drugega. Lotova žena se je npr. spremenila v steber soli. Pri spremembi kruha v Kristusovo telo gre za spremembo snovi, bistva (*specie tota manente substantia sola mutatur*). Pri evharistiji se preoblikovanje zgodi na ravni snovi ali narave, medtem ko se njen videz sploh ne spremeni. Vse to spre-

³⁴ Walker Bynum, 2001, 101-105.

³⁵ Kieckhefer, 1989, 11.

minjanje že presega človekovo razumevanje, ugotavlja Gerald, in ga označi za čudež. Sprememba je torej razburjala navadne ljudi in učenjake, ki so na koncu le spoznali, da lahko neka stvar postane tudi kaj drugega.

Vprašanje spremembe je po drugi strani povezano z vprašanjem naše identitete. Sprememba pomeni novosti in razlike, nastajanje in minevanje. Vse to je močno vznemirjalo mislece 12. stoletja. Francoski učenjak Hugh iz samostana sv. Viktorja, na katerega je vplival Avguštinov nauk, je v prispevku "O zakramentih" razumel stvaritev kot spremembo. Bog ustvari iz nič in tisto nekaj znova spremeni v nič, veliko stvar naredi iz majhne stvari in majhno stvar iz velike, medtem ko ljudje zmorejo le to, da stvar razdelijo na dele ali pa dele združijo v celoto. Nemški škof Otto iz Freisinga je trdil, da smrt ne pomeni prehoda iz bivanja v nebivanje, saj snov nikoli zares ne izgine, ampak le spremeni obliko (*non abolita substantia, sed mutata figura*).

Še posebej v 12. in 13. stoletju so se širile zgodbe o vilah, volkodlakih, vampirjih, pošastih, o čudežih in duhovih. Srednjeveški ljudje so se navduševali nad drugimi in drugačnostjo, a hkrati jih je bilo strah, da bi lahko neka oseba postala angel ali zver, obsedena z demoni. Kasneje so učenjaki o spremembi razmišljali kot o evoluciji ali razvoju, pa tudi o načinu bivanja. Zagovarjali so tezo, da podobno nastane iz podobnega in se tudi spremeni v nekaj podobnega. Pri evharistiji so govorili o sobivanju dveh snovi, saj gre za zamenjavo ene snovi z drugo, ko se kruh spremeni v telo, vino v kri. Bynumova nas spomni, da moramo vedeti, kaj je tisto drugo, drugačno, in kaj smo mi sami. Čeprav se spreminjamo, ostajamo enaki.³⁶

Veliko zgodb, povezanih z magijo in s čudenjem, so ljudje našli v Svetem pismu. Največkrat gre za zgodbe, kjer v čudežih nastopa Bog z veliko močjo, npr. pri pobegu iz suženjstva, ozdravljenju ali vstajenju. Kieckhefer pojasnjuje, da so imela pri razumevanju magije

³⁶ Walker Bynum, 2001, 15-23.

v srednjem veku velik vpliv dela Grkov, Egipčanov in Rimljanov. Znanstvena in filozofska literatura iz obdobja antike je srednjeveškim ljudem pomagala izoblikovati vedenje o tem, kaj je mogoče in kaj ni mogoče v fizičnem svetu. To pa je pripomoglo tudi k razumevanju magije. Dostop do te literature so imeli menihi, ki so bili edini zdravilci v zgodnjem srednjem veku v Evropi. Pri zdravljenju domačinov, romarjev in obiskovalcev samostanov so se opirali na ljudsko medicino in na svoje izkušnje. Nemaški teolog Rabanus Maurus je predlagal, da bi moral vsak duhovnik pridobiti tudi večšine zdravljenja, toda njegov predlog je upoštevala le peščica duhovščine.

V 13. stoletju so škofje skušali to popraviti. Postavili so višje standarde za izobraževanje duhovnikov tudi zato, da bi izkoreninili uporabo čarobnih in vraževernih ritualov. Vaški duhovniki so v 12. stoletju npr. izvajali posebne rituale, da bi nerodovitna zemlja lahko obrodila. Že pred sončnim vzhodom so izkopali po eno grudo zemlje na vseh štirih straneh prizadete površine. To zemljo je duhovnik poškopil z mešanico svete vode, olja, mleka in medu, s koščki dreves in zelišč. Pri tem je v latinščini izgovarjal besede, ki jih je Bog izrekel Adamu in Evi: "Bodita plodna, razmnožujta se in napolnita zemljo." Sledile so molitve, posvečeno zemljo pa so odnesli še v cerkev, kjer je duhovnik imel mašo. Pred sončnim zahodom so posvečene grude zemlje vrnili na polje, da bi moč za rast razširile na vso zemljo.

Nekateri menihi in duhovniki so postali znani kot zdravilci, drugi kot prerokovalci. Menihi so verjetno tudi napisali nekatere priročnike o prerokovanju, ki so jih uporabljali njihovi duhovni kolegi in tudi laični bralci, čeprav objektivnih podatkov o avtorstvu ni.³⁷

Anselm je upošteval pravilo: "Verjeti, da bi razumeli, kar vidimo, ne pa razumeti, da bi verjeli." Avguštin je govoril, da je svet sam čudež, kar je povzel tudi cerkveni pridigar Aelfric. Cistercijanec Bernard iz Clairvauxa je priporočal vernikom, naj posnemajo (*imitatio*)

³⁷ Kieckhefer, 1989, 21-33, 56-68.

kreposti, ne čudežev. Čudeže naj le častijo. To pa je pomenilo premik od starejših predstav o svetosti k novemu občutku, da so Kristus in svetniki ljudem dostopnejši, če se sami spremenijo (*mimesis*). Bernard je govoril tudi o duhovni, notranji rasti, ki pomaga človeku, da postane podoben svojemu idealu. Tomaž Akvinski je občudovanje (*admiratio*) povezoval s poučevanjem, s katerim moraš druge začuditi in tudi sam se moraš čuditi. Gervais iz Tilburyja pa je dejal, da se lahko čudiš samo nečemu, kar v nekem smislu je, obstaja. Čudenje pa je prvi korak do znanja.³⁸

Srednjeveški učenjaki so bili očarani nad vsakršno spremembo (*mutatio*), ki ne pomeni le spremembo oblike, ampak tudi prehod iz življenja v smrt in iz smrti v življenje. Tu pa ni bila več na prvem mestu znanstvena razlaga, večjo težo je dobila morala, ki je obvladovala življenje ljudi tistega časa. Ljudje so iznašli obrede in mite, da so se lažje spopadli z neznanim in neizrekljivim. Religija in verske prakse ter magija in čudeži tako na svoj način obravnavajo in osvetljuje različna polja resničnosti.

Bibliografija

BELTING, H. (1991): *Slika in njeno občinstvo v srednjem veku*, Ljubljana, Studia Humanitatis, Škuc.

BORGEAUD, P. (2004): *Mother of the gods: From Cybele to the Virgin Mary*, The Johns Hopkins University Press.

HAZELLE, C. (2001): *The crucified God in the Carolingian Era, Theology and Art of Christ's Passion*, Cambridge University Press.

CONSTABLE, G. (1995): *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, Cambridge University Press.

DAVIS, S., KENDALL, D., O'COLLINS, G., ur. (2004): *The Redemption; Caroline Walker Bynum: The Power in the Blood: Sacrifice, Sa-*

³⁸ Walker Bynum, 2001, 70-75, 117-122.

tisfaction and Substitution in Late Medieval Soteriology, New York, Oxford University Press.

FULTON, R. (2002): *From judgement to Passion: Devotion to Christ and Virgin Mary, 800-1200*, New York, Chichester, Columbia University Press.

KIECKHEFER, R. (1989, 2000): *Magic in the Middle Ages*, Cambridge University Press.

KROLL, J., BACHRACH, B. (2005): *The mystic mind: the psychology of medieval mystics and ascetics*, New York. Routledge.

MALE, E. (2000): *Religious Art in France of the Thirteenth Century*, New York, Dover Publications.

MIKUŽ, J. (1999): *Kri in mleko; Sugestivnost podobe 1*, Ljubljana, Studia Humanitatis, Škuc.

MUSSET, J. (1991): *Svet biblije - Stara zaveza*, Ljubljana, Založba Mladinska knjiga.

PERDRIZET, P. (1908): *La Vierge de Misericorde: etude d'un theme iconographique*, Paris.

RUBIN, M. (1991): *Corpus Christi; The Eucharist in Late Medieval Culture*, Cambridge University Press.

RUBIN, M. (2009): *Emotion and Devotion, The Meaning of Mary in Medieval Religious Cultures*, Budapest-New York, Central European University Press.

SVETO PISMO, *Stare in Nove zaveze, Slovenski standardni prevod*: (2008): Ljubljana, Svetopisemska družba Slovenije.

WALKER, B. C. (2001): *Metamorphosis and Identity*, New York, Zone Books.

Svetovni splet:

http://evharisticni-kongres.rkc.si/dokumenti/razlaga-sv-mase_PE10.pdf